

Nazio aniztasuna Europan: bizikidetzarako baldintzak eta tresna demokratikoak

ZELAI NIKOLAS

Legelaria

Gu sortu ginen enbor beretik sortuko dira besteak,
burruka hortan iraungo duten zuhaitz-ardaska gazteak.
Beren aukeren jabe eraikiz ta erortzean berriro jaikiz
ibiltzen joanen direnak: gertakizunen indar ta argiz
gure ametsa arrazoi garbiz egiztatuko dutenak.

Xabier Lete, Izarren hautsa

Hitzaurrea

Gaur egun, Euskal Herriaren sei-zazpi herrialde histori-koetan badira hainbat herritar Euskal Herritar sentitzen direnak eta herri gisa, nazio berezitu gisa alegia, iraun nahi dutenak. Beste euskal herritar batzuek, ordea, beste asmo batzuk dituzte (Espainiari edo Frantziari lotuta jarraitzea federalismoaren ereduari jarraituz edota autonomismoaren ereduaz baliaturik, Europan zuzenean txertatzea, kosubira-notasunaren eredia aztertzea...). Hau da, euskal herritarren artean euskaldun izateko proiektu politiko ezberdinak egon badaude, baina denek izan behar dituzte aukera berdinak Euskal Herriarentzako egoki deritzoten egitura juridiko po-

litikoa defendatzeko, hots, Euskal Herria Frantzia eta Espainiaren barruan jarraitzeko eredutik hasita, estatu independente bihurtzeraino egon daitezkeen eredu juridiko-politiko guztiak defendatzeko aukera. Araubide demokratikoak denei eskaini behar dizkie bideak, tresnak... norberak bere asmoak bide demokratikoetatik gauza ditzan.

Nazioak estatuak baino lehenagoko errealitateak dira. Nazioak direlako estatuak badira. Nolanahi ere, egia da nazio guztiek ez dutela zertan estatu bihurtu behar, baina era berean egia da ere, nazioek gizatalde gisa irauteko tresnak behar dituztela eta horietako bat estatu bihurtzea dela, bere herritarrek nahi hori demokratikoki adieraziko balute.

Horretaz guztiaz arituko naiz, hain zuzen ere, artikulua honetan, hots, askotariko nazioen bizikidetzaren antolatzearen zein tresna egon daitekeen jorratu nahi dut. Nik, besteak beste, honako hauek nabarmendu nahi nituzke: herri bakoitzak bere nazio-erakuntzari ekiteko eskubidearen aitortzea, herritarrek bere herriaren etorkizunaz erabakitzearen eskubidea eta norberaren herritartasunaren legezko aitortzea, herri hori estatu izan zein ez.

Artikulu hau egiterakoan, atsegina izan da ohartzea filosofia eta soziologia politikoko hainbat adituk teorizatu egin dutela munduko zenbait herri —Euskal Herria barne— herri gisa irauteko duten kezka inguruan (besteak beste, Kymlicka, Requejo...). Teoria horien arabera, estatu plurinazional baten edo batzuen baitan dauden gizatalde edo nazio horiei beren *nation-building* edo *nazio-erakuntza* garatzeko eskubidea aitortu beharko litzaieke¹.

Artikulu honetan, gorago aurreratu dudana bezala, berezko nortasuna duten gizataldeen babesaz jardun nahi dut, mundu globalizatuaren ikuspegitik hain zuzen. Alabaina, bistan denez, gai erakargarri hori hain da zabala eta konplexua, ezen ezin izango dudala beharko lukeen sakontasunarekin aztertu. Horrenbestez —eta aurretik esatea komeni da—, lantxo honetan gai zabal horren atal bat baino ez dut jorrazteko asmorik, alegia nazio anitzeko estatuetan dauden be-

rezko nortasunen babesen antolaketa. Eta atal horretatik, gainera, ideia nagusi batzuk baino ez.

Lan honen analisisa egiteko gaurko estatu liberalen² egitura konstituzionaletatik abiatu naiz —horixe baita gaur egun estaturik gabeko herriek bizi dugun errealitatea—, eta aztertu nahi izan dut errealitate horretan zer nolako baldintzek egon beharko luketen berezko nortasuna duten gizataldeak existitzen jarraitzeko.

Berezko nortasuna duten gizataldeen baitan (Euskal Herrian behintzat bai) eztabaida amaigabe bat izan ohi da, hain zuzen, gizatalde horien egitura juridiko-politikoari buruzkoa. Gizatalde horien ordezkari eta herritar askoren kezka izan ohi da herri gisa irauteko gizataldeak zer nolako egitura juridiko-politikoa izan behar duen, hau da, eztabaidatzen da estatu independentea izan behar ote duen; edo Europan erregio bat izan beharko lukeen; edota gaur egun dagoen estatuan jarraitu behar ote duen dena delako autogobernuaz, e.a. Bada, lan honetan azalduko ditudan ideiek eztabaida hori bideratzen laguntzea nahi nuke.

Aurreko eztabaidari ez nioke bere garrantzia kendu nahi, noski, jabetzen bainaiz zein garrantzitsuak diren gizatalde horien egituratze-moduak etorkizunean beren biziraupena bermatzeko. Nolanahi ere, plazaratu nahi dudana hausnarketak beste ildo batetik doa. Hain zuzen ere, agerian utzi nahi dudana da egitura juridiko-politikoari buruzko eztabaida horren funtsean gizatalde horientzako *estatus juridiko berezi baten aldeko aldarrikapena* dagoela, eta horrenbestez eztabaida estatus juridiko berezi horren erabileraren ondorio bat baino ez dela. Berrit diot: ez dut esaten berezko nortasuna duten gizataldeen egituratze juridiko-politikoak berebiziko garrantzia ez duenik; azpimarratu nahi nuke, soilik, maila teorikoan behintzat, egituratzeari buruzko eztabaida *estatus juridiko bereziaren aldarrikapenaren ostekoa dela* edo behintzat, *estatus horren ondorioa*.

Aurreko hausnarketak badu bere garrantzia; izan ere, askotan egitura konstituzionalen inguruko eztabaidak herritarren

indarrak bildu beharrean, sakabanatu egiten ditu (bakoitza bere aukeraren alde jartzen da, askotan gainera, sutsuki bes-teen aukeraren kontra eginez). Oso bestela, *babes-estatusaren inguruko eztabaidak* nortasun bereko herritar guztien *indarrak batzeko balio beharko luke*. Horrez gain, herritar bakoitzak ontzat jotzen duen aukeraren aldeko lana eta aldarrika-pena ikuspegi demokratikotik bideratzen laguntzen du.

Artikulu honetan, horrenbestez, hauxe izango da mantendu nahi dudana: gaur egungo estatuek aldarrikatzen dituzten printzipio demokratiko eta liberaletan oinarriturik (pertsonek askatasuna, giza duintasuna eta erabakiak kasuan kasuko gehiengo bidez hartzea), aitortu beharko lukete beren lurralde eremuen barruan badirela berezko nortasuna duten gizataldeak; halaber, araubide berezia onartu beharko lukete gizatalde horiek eta gizatalde horietako herritarrek babesteko. Babes horren funtsean, izan ere, honako eskubidearen aitortzea egongo litzateke: gizatalde horietako herritarrek beren berezko nortasuna gordetzeko egoki deritzoten egitura sozialak nahiz juridiko-politikoak eratze-ko eskubidea izatea. Gorago esan dudana bezala, eskubide horri zenbait adituk *nazio-erakuntza* deitzen diote.

Ildo horretatik, gizatalde horietan lortu beharreko babes demokratikoak baino ez luke baldintzatu beharko gizatalde horien baitan egin litezkeen proposamenen bideragarritasuna.

Berezko nortasuna duten gizataldeen aitortpenak eta babesteko araubidea zehazteak, alabaina, espresuki eskatzen du gaur egun indarrean dauden konstituzio eta araubide juridikoetan aldaketak egitea (bai estatuetako konstituzioetan, bai Europako Konstituzioan), hain zuzen, berezko nortasuna duten gizataldeei beren nazio-erakuntza garatzeko eskubidea aitortzeko.

Lan honetan ondoko eskemari jarraituko diot: lehendabizi, berezko nortasunak babesteko nazioartean eta bereziki Europan dauden sistemak aztertuko ditut; jarraian, hainbat estatu liberalen nazio aniztasuna kudeatzearen inguruan nazioartean landu diren hainbat teoria azalduko ditut; eta,

bukatzeko, gaiaren inguruko behin-behineko ondorio batzuk ateratzen saiatuko naiz.

Sarrera

John Markoff-en hitzetan (Markoff 2005), demokrazia erakitzen ari den etxe bat da, eta prozesu horretan etengabe agertzen dira eraikin-planoak aldatzen dituzten arkitektoak. Demokraziak suposatzen duen ibilbide amaigabe horretan, urteak dira, jada, berezko nortasuna duten gizataldeak demokrazian sakontzearen xedearekin *etxe* horren planoak aldatzeko eskaera egiten ari direla. Artikulu honetan, hain zuzen, gizatalde horietako herrikidearen ikuspegitik, demokraziaren sakontze-lan horri ekin nahiko nioke.

Gaur eguneko sistema demokratikoak estatu nazionaletan oinarrituta daude³ eta berezko nortasuna duen hainbat gizatalde estatu nazional horien mugen barruan dago, berezko estatu-egitura eduki gabe.

Urteak dira gizatalde horiek beren berezko nortasuna gordetzeko babesa eskatzen ari direla, bai estatu nazional horien baitan bai nazioartean; izan ere, gaur egun estatu nazional horiek eskaintzen dieten babesarekin ez daude guztiz konforme. Horiek horrela, gizatalde horietako herritarrak gero eta irmotasun eta heldutasun handiagoz ari dira antolatzen, estatu horien aurrean beren nortasuna zaintzeko behar duten legezko aitortpena eta babesa aldarrikatzeko⁴.

Horrenbestez, munduan zehar (ikus Letamendia 1999), demokrazian sakontzeko eskaera egiten ari diren hainbat arkitekto berri aurki ditzakegu —batzuek ez hain berri, esango lukete—; eta, nola ez, Europan ere bai. Euskaldunok horietako batzuk izan nahi dugu.

Historian zehar⁵ gizatalde horietako batzuk estatu bihurtu dira, Manzinik XIX. mendean adierazi zuen printzipio nazionalistan oinarriturik (Wilson presidenteak Lehen Mundu Gerra eta gero aldarrikatu zuena): «nazio bakoitzari estatu bana dagokio».

Beste zenbait gizataldek, aldiz, ez dute lortu berezko egitura politiko-administratiborik (edo izan zutena historian zehar bidegabeki desagerrarazi zuten)⁶, bere herritarrak biltzea lortu dituen eta gero eta globalizatuago den mundu honetan beren berezitasunak gordetzeko adina babes ematen diena.

Gai hau landu duten zenbait adituk agerian utzi dutenez, oso zaila da gizatalde horien inguruan aho bateko onarpena duen definiziorik lortzea⁷. Gizatalde horiek izendatzeko terminologia ere askotarikoa da: herriak, nazioak, estatu gabeko nazioak, gutxiengoak, gutxiengo etnikoak, erlijio-gutxiengoak, gutxiengo kulturalak...

Terminologia aniztasun hori saihesteko, lan honetan gizatalde horiek definitzeko erabiliko dugun kontzeptua Europako Kontseiluaren Parlamentu-batzarrak Giza Eskubideak eta Oinarritzko Askatasunak Babesteko Europako Hitzarmenaren Protokolo Gehigarriaren Proposamenean «gutxiengoei» buruz adierazi zuena izango da (1201. ebazpena, 1993). Izan ere, aztertu nahi dugun errealitatea jasotzen du, eta, bereziki, gizatalde horiek babesteko doktrinak eskatzen dituen elementu objektibo eta subjektiboak biltzen ditu. Definizio horren arabera, «gutxiengoa» honako hau izango litzateke:

Estatu bateko pertsona-talde bat, zeinak estatuaren lurralde-esparruan bizi baitira eta estatu horren hiritarrak baitira; estatu horren lurralde-zati batean aspaldi finkatuta baitaude eta estatuarekin harreman sendoak eta iraunkorrak baitituzte; kultura, erlijio eta hizkuntza arloetan zenbait berezitasun baitituzte; estatuaren biztanleria osoaren zati garrantzitsu bat baitira, estatuan gutxiengoak izan arren; eta haien identitatea, ohiturak, erlijioa eta hizkuntza elkarrekin gordetzeko kezka baitute.

Definizio horretan azaltzen den errealitatea eta lan honetan aztertu nahi dena bat baldin badatoz ere, aitortu behar dut «gutxiengo» terminoa ez zaidala oso aproposa iruditzen, gutxiespen tonua hartzen baitiot nik, edo behintzat nolabaiteko kutsu marjinala. Hori dela eta, lan honetan gorago deskribatutako errealitatea aipatzeko *gutxietsitako gizatalde nazionala* erabiltzea pentsatu dut. Nazionala, giza-

talde horiek bere nazio-izaera⁸ aldarrikatzen dutelako, bate-tik; eta bestetik, gutxietsiak, egoera horretan egotea beren herritarren borondateari egotzi ezin zaizkion arrazoiek eragindakoa delako. Horrez gain, estatuaren baitan duten gutxietsitako egoera hori da, hain zuzen, zuzenbideari konpontzeko eskatzen diogun kontua.

Gutxietsitako gizatalde nazionalak eskatzen ari diren lege-babesak gizatalde horiei egituratzeko hainbat formula eskaini liezazkieke: berezko estatu bihurtzeko eskubidea, edo estatu nazionalaren baitan nolabaiteko autogobernua izateko eskubidea. Azken horretan eredu federalistak dira jarraitzaile gehien dituztenak.

Edozein dela gizatalde horien konstituzio-prozesuaren egoera, doktrinaren eta hainbat nazioarteko erakunderen ustez, *aniztasun kulturala eta soziologikoa* gizadiaren balio bat da, eta horrenbestez babestu beharrekoa; izan ere, berebiziko garrantzia du gizartean egonkortasuna eta segurtasuna bermatzeko eta bakea lortzeko⁹.

Horren harira, gutxietsitako gizatalde nazionalak konstituzioetan beren berezko nortasuna aitortzeko eskatzen ari dira, eta, orobat, nortasun berezi horiek babesteko tresnak, bai nazioarteko itunetan bai estatu mailako arauetan.

Lan honen lehen zatian, laburki bada ere, nazioartean gutxietsitako gizatalde nazionalak babesteko ezarri diren tresnak aztertuko dira. Horretarako, Carlos Barcina Fernández azalpen bati jarraituko diot (Barcina Fernández 1996), azalpen horretan gaia nik egingo dudana baino luzeago eta zabalago lantzen bada ere¹⁰.

Gutxietsitako gizatalde nazionalen babesa,
Europar bereziki

Nazioarteko babes-tresnak

Gizatalde nazionalak babesteko nazioartean egon diren motibazioak bi izan dira, nagusiki: bizikidetzarako kultura

sortzea, batetik; eta gizatalde horiek pairatzen duten diskriminazioak edo bereizkeriak geldiaraztea, bestetik.

Aro modernoan gizatalde horiek babesteko nazioartean egon zen lehen saioa Nazioen Sozietatearen baitan egindako Bitariko Itunak izan ziren, Lehen Mundu Gerra amaitu eta gero. Bitariko Itun horiek estatu irabazleen eta Versallesko 1919ko bake itunaren ondorioz sortutako nazionalitate berrien artean sinatu ziren. Itun horien xedea estatu berri horien baitan kokatuta geratu ziren zenbait gutxiengo etniko, erlijio-gutxiengo edo hizkuntza-gutxiengo babestea izan zen.

Bitariko Itun horien ezaugarriak honela labur litezke:

- Estatutu sinatzaileen artean baino ez zuten eraginik, eta hori dela eta, babes bereziegia jasotzen zutela egozten zitzairen.
- Gutxiengoak ez bereizteko edo ez diskriminatzeako printzipioan oinarritzen ziren, eta gehiengo nazional eta gutxiengo nazionalaren artean egitatezko eta legezko berdintasuna lortzea zuten xedetzat.
- Itun horiek guztiek, gainera, irizpide berdinei jarraitzen zieten gutxiengoak zehazterakoan, horrenbestez ez zuten aukerarik ematen gutxiengoaren arteko ezberdintasunak jasotzeko.
- Alde positibotzat jotzen da, edonola ere, gutxiengo nazionalaren aldeko bereizketa (edo diskriminazio positiboa) egiteko bidea zabaldu zutela, eta horren bidez gutxiengoek beren berezko nortasun nazionala gordetzeko zenbait kultur premia zutela aitortzen zen.

Itun horiek, halaber, babes bikoitzeko sistema eratu zuten: batetik, «bere» estatuaren aurrean erabil zezaketena, beste edozein lege-urratzeren aurrean egin zezaketen bide bera erabiliz (izan ere, Itun horien xedapenak estatu barneko arauditzat jotzen ziren sinatzen ziren unetik aurrera); eta, bestetik, nazioarteko babes-sistema bat jasotzen zuten, Nazioarteko Justiziako Auzitegi Iraunkorraren aurrean erabil zitekeena. Auzitegi horretara edozein herritar joan zitekeen Itun horietan adierazitako eskubideren bat zanpatu izan zela salatzeke.

Aipagarria da, berebat, garai horretako babes-sisteman gutxiengoak aipatzeko erabiltzen zen esapidea «gutxiengoa nazionala» zela, eta ikusiko dugunez, esapide hori Nazio Batuen garaian aldatu zen.

Nazio Batuen Erakundea Bigarren Mundu Gerra amaitzean sortu zen. Garai honetan nazio anitzeko estatuen baitan zeuden gutxietsitako gizatalde nazionalen aitortpenaren eta babesaren nondik norakoa aldatu zen. Nazio Batuen lehentasuna norbanakoaren eskubideak babestea izan zen, eta gutxietsitako gizatalde nazionalak talde gisa izan ditzaketen eskubideen babesa bigarren mailan utzi zen. Gorago nabarmendu dugunez, terminologia ere aldatu egin zen: «gutxiengo kulturala» nagusitu zen, «gutxiengo nazionalaren» kalterako.

Nazio Batuen lehen urteetan, gutxietsitako gizatalde nazionalen eskubideen babesa Nazio Batuen Gutunean eta Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsalean (1948) oinarritu zen. Oraindik ere indarrean dauden nazioarteko itun horietan, gutxietsitako gizatalde nazionaletako herrikideei gizabanako gisa hainbat eskubide aitortzen zaizkie: askatasuna, segurtasuna, nazionalitatea edo naziotasuna, bereizkeriarik eza, eskubide kulturalak, norbere gizataldearen bizitza kulturalen parte hartzeko eskubidea... Alabaina, talde gisa edo gutxietsitako herrikide gisa ez zaie inolako eskubiderik aitortzen.

Nazio Batuen babesarekin jarraituz, Eskubide Zibil eta Politikoei buruzko Nazioarteko Ituna eta Ekonomia, Gizarte eta Kulturako eskubideei buruzko Nazioarteko Ituna aipatu behar dira (biak 1966an aldarrikatuak), gutxietsitako gizatalde horien eta estatuen arteko tentsioen ondorio izan zirenak, hain zuzen. Azken itun horietan, jadanik «herri» kontzeptua agertzen da, eta beren lehenengo artikuluan, gainera, herrien autodeterminazio eskubidea aldarrikatzen da¹¹:

1. Herri guztiek dute autodeterminazio eskubidea. Honen bitartez, bere izaera politikoa askatasunez ezartzen dute eta bere garapen ekonomiko, sozial eta kulturala egokitzen dute.

2. Herriek haien xedeak gauzatzeko beren aberastasunez eta baliabide naturalez libreki xeda dezakete, beti ere, nazioarteko zuzenbideak eta nazioarteko lankidetzak ekonomikoak

—elkarrekiko onuraren printzipioan oinarrituta hau ere— dakartzaten obligazioei uko egin gabe. Herri bati ezin zaio bere biziraupenerako behar dituen baliabide gabe utzi.

3. Itun honetan parte diren estatuak, baita lurralde ez autonomoak eta fideikomiso peko lurraldeak administratzeko ardurak dituzten estatuak ere, askatasunez erabakitzeke eskubidearen erabilpena sustatu eta eskubide hori errespetatuko dute, Nazio Batuen Itunaren xedapenek agintzen dutenari jarraiki.

Ezin ukatu, halere, autodeterminazio eskubidearen kontzeptua eta herriarena oso eztabaidatuak izan direla (Ezeizabarrena 2004). Eztabaida horretan bi jarrera nagusi agertzen dira:

a) Autore batzuentzat, autodeterminazioa, eskubide bat gabe, printzipio bat izango litzateke. Haientzat 1996ko itunetan azaltzen den autodeterminazioa ez litzateke eskubide subjektiboa izango; hau da, estatuaren legediak berariaz eskubide gisa jasotzen ez badu, herritarrek ezin izango lukete estatu nazionalaren aurrean erabili (esaterako, burujabetza prozesu bat bideratzeko), eta, orobat, kolonizazioaren bukaerako prozesuaren baitan kokatzen dute¹².

Jarrera hori azaltzen dutenek, azken finean, ukatu egiten diete estatu liberalen mugen barruan kokatuta dauden gizatalde nazionalen autodeterminazioaren egikaritzea, beren burujabetza prozesuak bideratzeko. Haien iritziz, estatu liberalen lurraldetasuna eskubide absolutua da, eta ezinbesteko muga. Gehienez jota, salbuespen txikiren bat onar lezaketek, Solozábalen hitzetan honako hau litzatekeena:

en el ámbito internacional la legitimidad de la reclamación nacionalista de la autodeterminación se hace depender de dos variables, que son la perturbación que crea y la representatividad del gobierno frente al que se formula. Cuanto menos democracia hay, más enérgica (fuera del caso del colonialismo) puede ser la demanda del derecho de autodeterminación.

b) Beste autore batzuek, berriz, autodeterminazio eskubidearen izaera unibertsal defendatzen dute. Gross Espiell-entzat¹³, esaterako, autodeterminazioaren eskubidea *ius cogens* izaerako araua da, hau da, orotariko nazioarteko zuzenbi-

dearen aginduzko araua litzateke, Nazioarteko Itunen Zuzenbideari buruzko Genevako Konbentzioaren 53. artikularen arabera.

Aginduzko izaera hori dela-eta, egile horrentzat autodeterminazio eskubidea herri guztiek erabil dezakete, eta ez soilik koloniek¹⁴; eta gainera, ez du eperik erabiltzeari dagokionez, hortaz, ezin zaio denbora-mugarik jarri bere egikaritzarako. Ezaugarri horien adierazle dira, bere iritziz, Sobiet Batasuna zatitu zenean, SESBen (Sobietar Errepublika Sozialisten Batasuna), Balkanetan eta Ekialdeko Europan XX. mendearen bukaeran sortu ziren estatu berriak¹⁵.

Gross Espiellek «herri» kontzeptua aztertu zuen, hau da, autodeterminazio eskubidearen onuraduna nor den. Ikuspegi zabala harturik, honela definitzen du¹⁶:

La libre determinación es un derecho de los pueblos, es decir, de un tipo específico de comunidad humana, unida por la convivencia y la voluntad de constituir una unidad capaz de actuar en función de un futuro común.¹⁷

Autodeterminazio eskubidearen mugei dagokionez, edo zehatzago esanda, «estatuen lurraldetasunaren osotasunaren errespetuari» dagokionez, Gross Espiellek zera adierazi zuen:

el principio de la integridad territorial, ante el Derecho Internacional, ha dejado de ser un criterio absoluto, para constituir, en cambio, un principio limitado y relativo, existiendo sólo cuando el Estado respeta el derecho a la libre determinación de los pueblos que viven en su territorio, para que éstos puedan expresar libre y pacíficamente su voluntad.¹⁸

Horiek guztiak kontuan izanda, esan liteke Gross Espiellen jarraitzaileek autodeterminazio eskubidearen interpretazio zabala defendatzen dutela. Horren arabera, eskubide hori edozein herri erabil dezake eta ez soilik koloniek. Orobat, herri izateko elementurik garrantzitsuena gizataldeko kideen borondatea da, hain zuzen herri bat osatzeko eta elkarrekin bizitzeko duten borondatea. Estatuen lurraldetasunaren osotasuna, berebat, ez da autodeterminazio eskubidea egikaritzeko muga gaindiezina, baldintzatua baizik; alegia, estatuek

eskubidea dute beren lurraldetasuna errespetatua izateko, baldin eta haiek herrien autodeterminazio eskubidearen egikaritzea libre eta baketsua baimentzen badute. Horrenbestez, ondoriozta daiteke estatuen barruan dauden herriek autodeterminazio eskubidea libreki eta modu baketsuan egikaritzuz gero, estatu horien mugak alda daitezkeela.

Gutxietsitako gizatalde nazionalen babesaren bilakaerarekin jarraituz, Eskubide Zibil eta Politikoei buruzko 27. artikulua dugu aipagarri. Artikulu horretan —Nazio Batuen Kartan eta 1948ko Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsalean ez bezala— gutxiengo etnikoak, erlijio gutxiengoak eta hizkuntza gutxiengoak berariaz dira aipatuak eta honako eskubide hau aitortzen zaie: «bere gizataldeko gainontzeko kideekin batera, berezkoa duten kulturen bizitzeko, berezkoa duten erlijioa izan eta praktikatzeko eta berezko hizkuntza erabiltzeko».

Nazio Batuen Biltzar Nagusiak, 27. artikulua hori garatzeko asmoz, 1992ko abenduaren 18an Gutxiengo Nazional, Gutxiengo Etniko, Erlijio eta Hizkuntza Gutxiengoen kide diren herritarren Eskubideen Adierazpena onartu zuen. Adierazpen horrek gutxiengo nazionaletako herrikideen eskubide indibidualak eta kolektiboak aitortzen ditu, eta gizatalde horien kideen aldeko ekintzak —diskriminazio positiboa— egiteko bide legala irekitzen du, haien kultura, hizkuntza, tradizioa eta ohiturak gordetze aldera.

Laburbilduz, Nazio Batuen itun horietan zerrendatutako eskubideak gizabanakoari zuzentzen zaizkio, talde-eskubideei aipamenik egin gabe. Hau da, itun horietan ez zaie gizataldeei eskubiderik aitortzen. Nolanahi ere, horrek ez du baztertzeko gutxietsitako gizatalde nazionaletako kideek, gizabanakoak diren heinean, ezin ditzaketarik eskubide horiek erabili gehiengoaren duen gizataldeko kideen aurrean. Izan ere, gaia aztertu duten hainbat adituren iritziz, askotan oso zaila izaten da gizabanakoen eta gizataldeen eskubideak bereiztea¹⁹.

Nazio Batuen babes-sistemeekin bukatzeko, Unescok onartutako Aniztasun Kulturalari buruzko Adierazpen Uni-

bertsala (2001eko azaroaren 2an) aipatzea komeni da. Adierazpen horren 4. artikulua honako hau aldarrikatzen du:

aniztasun kulturalaren defentsa betebeharrak etikoak da eta gizabanakoaren duintasunaren errespetuari estuki loturik dago. Betebeharrak horrek giza eskubideak eta oinarriko askatasunak errespetatzea dakar, eta bereziki, gutxiengoetako eta herri indigenetako herritarrenak babestea.

Ikusi dugunez, gutxietsitako gizatalde nazionalen babes nazioartean gutxiengoaren eskubideen ildotik antolatuta dago²⁰. Nazioarte mailako aditu askoren iritziz, ordea, babes horrek ez du behar bezalako tresnarik sortu aitortu dituen eskubide horiek guztiak errespetatuak izango direla bermatzeko. Hori dela eta, arlo horretan lan handia egin behar dela azpimarratzen dute, eta baita eskubide horien garapenean ere.

Zentzu horretan, Unescoko kideak, esaterako, gizatalde nazionalen babesaren inguruan honako arloak lantzearen alde agertu dira:

a) Berezko nortasuna izateko eskubidea espresuki aitortzearen alde eta, halaber, eskubide kulturalak zerrendatu eta kodetzearen alde²¹.

b) Berezitasun kulturalak egoteak ezin suposa lezake inolako giza eskubide unibertsalen ukaziorik.

c) Estatuak bideak jarri behar dituzte eskubidedunek, hots, eskubide horiek babestu nahi dituzten pertsonen, beren eskubide kulturalak erabil ditzaten, eta, batez ere, aukera eman behar diete legeztatze prozesuetan parte hartzeko. Hala ere, babes eraginkor batek eskatzen du, eskubide horiek aitortzeaz gain, eskubide horiek betearazteko tresnak edukitzea, eta horien artean auzitegien bidezko betearazpena bermatzea da tresna garrantzitsuenetariko bat.

d) Azkenik, nazioarteko babes nazioarteko babesaren alde agertu dira.

Esandakoaren guztiaren laburpen gisa, honako ideia nagusi hauek aipa daitezke:

- Gutxietsitako gizatalde nazionalen kideen babesari dagokionez, giza eskubideen nazioarteko babes eskubideen

bi aldeak jasotzen ditu: batetik, gizabanako gisa dituzten eskubide indibidualak; baina baita ere gizarte baten kide gisa gizarte edo gizatalde horretan bere nortasuna garatzeko duten eskubidea, orain arte babes sistema horrek eskubide indibidualei gehiago erreparatu dien arren.

- Azken urte hauetan, nolana ere, hainbat adituk gutxietsitako gizatalde nazionalen babes sisteman giza eskubideen ikuspegi indibidualista gailentzeko beharra azpimarratzen dute, eta eskubideen ikuspegi sozialari behar bezalako tokia aitortu behar zaiola, eskubide kolektiboiei alegia, giza duintasunaren printzipioaren garapen eta berme gisa, hain zuzen. Azken finean, giza eskubideen bi aldeak garatzea eta errespetatzea demokrazian sakontzeko bidea da, eta orobat munduan bake soziala lortzeko tresna.
- Autodeterminazio eskubideak nazioarteko araubidean eskaintzen duen babesa, oraindik ere, ez da oso argia; izan ere, eskubide horren elementuei buruzko interpretazio kontrajarriak daude —nork egikari dezakeen, zein baldintzatan, zein diren horren mugak, zein hori bermatzeko tresnak...—. Interpretazio mugatuenak ukatu egiten die estatu nazionalen barruan dauden gutxietsitako gizatalde nazionalen eskubide horren bidez bere nazio-erakuntzari ekitea. Hala eta guztiz ere, nazioartean ere badira hainbat iritzi esanguratsu autodeterminazioaren eskubidea egikaritzearen inguruko interpretazio zabalak defendatzen dutenak, eta ikuspegi demokratikoetatik abiatuta, kolonien askapen prozesutik harago, eskubide hori erabiltzeko bidea zabaltzen dutenak.
- Gutxietsitako gizatalde nazionalen talde gisa eskubideak aitortzea eta bermatzea, gaur egun, estatu nazionalen esku dago²². Haien araubidea izango da eskubideak aitortuko diena eta eskubide horiek bermatuko dituen. Ez dago, hortaz, estatuak gutxieneko baldintzak errespetatzera behartzen dituen nazioarteko erakunderik. Horrez gain, Kymlicka eta Requejok azpimarratzen dutenez (Kymlicka 2002, Requejo 2002a), kontuan hartu behar da estatu

kultur anitzekoetan, eta nazio anitzekoetan bereziki, estatuek ez dutela etnikoki neutral jokatu, eta beti gizatalde nazional baten alde egin dutela (estatuaren baitan gehiengoa dena eskuarki), besteak desagerrarazi eta bereganatu nahirik. Horiek horrela, egoera horrek agerian utzi du hobetsitako gizataldea ez beste gainontzeko gizatalde nazionalak babesteko (gutxietsitako gizatalde nazionalak) estatu horiek ezarri dituzten babes-sistemak nahiko ahulak izan direla eta direla, eta, horrenbestez, hobetu egin behar direla. Era berean, babes objektiboa lortzekotan, beharrezkoa da nazioarteko edo estatuen gaineko babes-sistema bat antolatzea.

Babes-sistemak Europan

Gutxietsitako gizatalde nazionalen alde Europan ezarri diren babes-sistemak honako hauek izan dira:

a) Europako Segurtasun eta Lankidetzako Antolakundea (ESLA)

1975ean Helsinkiko Azken Aktaren bidez sortu zen eta legezko eraginik gabe, batik bat eragin politikoa du.

ESLA gizatalde edo gizatalde kulturalak aitortzearen alde agertu da, nazioarteko segurtasuna lortzeko eta estatuen arteko harremanak eta lankidetzak bideratzeko lagungarri izango delakoan. Horrez gain, eskubideen berdintasuna eta herriek libreki erabakitzeke duten eskubidea aitortzen du, nahiz eta, era berean, estatuen lurralde-osotasunaren printzipioa aldarrikatu.

b) Vienako Konferentziako Azken Agiria (1989)

Agiri horretan estatuek beren lurraldeen baitan dauden nortasun etnikoak babesteko eta gutxiengo nazionalak sustatzeko konpromisoa hartu zuten. Halaber, gutxiengo nazional horietako herritarrek gizataldeko kide gisa izan ditzaketen eskubideak babesteko zituztela hitz eman zuten, eta baita beste printzipioekiko berdintasuna bermatuko zutela ere.

c) Helsinkiko 1992ko Konferentzia

Beste hainbat konferentzia eta gero (besteak beste Pariskoa aipa daiteke, 1990ean, non Europa Berri baterako Karta sinatu zen), 1992ko Helsinkiko Konferentzian Europako Segurtasun eta Lankidetzako Batzordearen (ESLB) helburuen artean honako hau ezarri zen: gutxiengoan inguruko gatazkak aurreikusi eta konpontzea.

d) Europar Batasunaren eremukoak

Gutxiagotutako gizatalde nazionalen babesari buruzko lehen aipamena Maastrichteko Itunak (1992) jaso zuen. Itun horren 128. artikulua bidez (gaur egun Europar Batasuneko Itun Eratzailearen 158. artikulua dena), Europar Batasunak honako konpromisoa hartzen du: «Europar Batasunak estatu kideen kulturak loratzen lagunduko du, aniztasun nazionalari eta lurralde aniztasunari erreparatuz [...]».

Babes sistemari dagokionez, hurrengo urratsa Europar Batasuneko Oinarrizko Eskubideen Karta (Nizan, 2000. urtean) dugu. Itun horren 1. artikuluan gizakiaren duintasuna aldarrikatzen da; berdintasuna eta bereizkeriarik eza (20. eta 21. artikuluetan); eta aniztasun kulturalaren eskubidea (22. artikuluan). Aitzin solasean, *giza duintasuna, askatasuna, berdintasuna eta solidaritatea* aldarrikatzen dira gizakiaren *balio banaezin eta unibertsal* gisa, eta baita demokraziaren eta zuzenbide estatuaren printzipioak. Horrez gain, Europako herrien kultura eta ohituren aniztasuna errespetatuko dela adierazten da.

Oinarrizko Eskubideen Karta hori Europarako Konstituzio-itunean²³ (2004) jaso zen inolako aldaketarik gabe, baina Europarako Konstituzio-itun horrek 2005ean ez zuen lortu ez Frantzian ez Holandan erreferendum bidez sendetsia izatea; hori dela-eta, Europak konstituzio bat edukitze-ko prozesua gelditu egin zen. 2007an, ordea, estatu kideetako ordezkari gorenak Lisboan bildu ziren eta Erreformarako Ituna egiteko ildo nagusiak adostu zituzten. Ildo horien arabera, uko egiten diote konstituzio-testu bat egiteari, eta

gaur egun Europar Batasunak dituen itun nagusiak erreformatzearen alde azaldu ziren.

Erreformatzeko Itunaren aldaketak Europako itun nagusietan (Europar Batasunaren Ituna eta Europar Batasunaren Funtzionamendurako Ituna) txertatu eta gero, zenbait aipamen egiten zaie «Europako herriei» (herrien kontzeptua argitzen ez badu ere), «gutxiengoei», «demokraziari»²⁴, «askatasunari», «giza-duintasanari», «giza-eskubideen errespetuari», «kultur eta hizkuntzen aniztasunaren errespetuari»²⁵... Baina aldi berean argi uzten da, orobat, Europar Batasuna estatuen Europa dela oraindik ere. *Europar Batasunaren Itunaren* 3.2 bis artikuluan, esaterako, Europar Batasunak estatuen nortasun nazionala errespetatuko duela argi esaten da, eta baita estatuen lurralde-osotasuna bermatzea estatuen eginkizuna izango dela ere; izan ere, segurtasun nazionalak estatuen ardura eta soilik estatuena izaten jarraitzen du.

Laburbilduz, Europar Batasunean, gutxietsitako gizatalde nazionalen babesa aniztasun kulturalaren inguruan antolatuta dago, eta estatu kideen araubide konstituzionalek ematen dieten aitorten maila du abiapuntutzat.

Europako Itunak, horrela bada, Europako bateratze prozesuari ekiteko, estatu kideek gaur egun duten konfigurazio konstituzionaletik abiatzen dira, baina bere xedeen artean *nazioarteko zuzenbidea zorrotz bete eta garatzea, eta, bereziki, Nazio Batuen Gutunaren printzipioen errespetua* dago. Xede horrek aukera ematen digu zera pentsatzeko: gizartearen bilakaerak gutxietsitako gizatalde nazionalak babesteko nazioarteko sistema bat eratzea ekarriko balu, ez legoke inolako lege-arazorik babes-sistema hori Europar Batasuneko araubidean jasotzeko. Europako itunek demokraziari egiten dizkioten aipamenek ere nolabaiteko gauzatze praktikoa izan beharko lukete gai honetan.

Are gehiago, Europar Batasuneko araubidean horrelako babes sistema bat jasotzeko zailtasunak baldin badira, esan daiteke ez direla lege kontuengatik, baizik eta gizatalde horiek babesteko ardura eduki beharko luketen estatu kideen boron-

date faltagatik, estatu kide horiek gaur eguneko *statu quo*-arekin konforme baitaude (nahiz eta babestuak izatea eskatzen ari diren gizatalde gutxietsiak babes horrekin ados ez egon). Kontuan izanda Europako itunetan edozein aldaketak estatu kide guztien adostasuna behar duela, zaila izango da —baina ez ezinezkoa— gaur egun dagoen babes maila hobetzea.

Europako itunek jasotzen dituzte gaur egun Europar Batasunaren araubidean gutxiengoen babesak dituen mugak: Europar Batasunak, batetik, estatu kideen *autonomia istituzionalaren printzipioa*²⁶ errespetatu behar du; eta, bestetik, estatu kideen *lurralde-osotasunaren printzipioa*²⁷.

Estatu kideen lurralde-osotasunaren printzipio hura Europako Konstituzioaren testuan jaso zen lehen aldiz eta oso kritikatu izan zen, batik bat gutxietsitako gizatalde nazionalen ordezkarien aldetik; hain zuzen ere, horretan oinarritu dira, besteak beste, egin diren erreferendumetan testu horren aurkako boza eskatzeko.

Lurraldetasun-osotasunaren printzipioak, alabaina, Gross Espiellen interpretazioarekin loturik, ez du zertan Europako herrien eskakizunetarako muga gaindiezina suposatu behar, bestela esanda, Europako herriek beren etorkizunaz erabakitze eskubidea izan dezaten. Izan ere, Gross Espiellen iritzari jarraituz, estatuek eskubidea dute beren gaur eguneko mugak errespetatuak izan daitezen, baina beti ere bere barnean dituzten gizatalde nazionalak modu baketsuan eta bide demokratikoen bidez abian jartzen dituzten autodeterminazio eskubidearen egikaritze-prozesuak errespetatzen badituzte. Prozesu horien bidez, hortaz, posible litzateke estatu nazionalen gaur eguneko mugak aldatzea.

Gaur egun Europar Batasunean ezarrita dagoen gutxietsitako gizataldeen aldeko babes-sistemaren deskribapenarekin amaitzeko, Maastrichteko Itunak (1994) sortutako Erregioen Batzordea aipatu behar da. Batzorde horrek erregio eta udal agintariak biltzen ditu. Ez da Europar Batasuneko erakunde bat, eta soilik ahalmen aholku emailea du haiekin. Batzorde hori sortu zen, hain zuzen, Europar Batasune-

ko erakundeak araugintza lanetan ari direnean erregioen eta udalen iritzia ezagutzeko eta erregioetako eta udaletako berezitasunak eta ahalmenak errespetarazteko. Horiek horrela, Erregioen Batzordearen iritzia entzun behar izaten dute Batasuneko erakundeek udal eta erregioen gobernatzeko kontuetan eragin nahi duten bakoitzean, esaterako erregio-politikako kontuetan, ingurumen kontuetan, hezkuntzan eta garraio kontuetan.

Erakunde horrek, alabaina, ez ditu gutxietsitako gizatalde nazionalen asmoak asetzen, bertan ahalmen oso ezberdinak dituzten erakundeek parte hartzen baitute (batzuek legegintza ahalmenak dituzte eta beste batzuek, ordea, udal arloan kudeatzeko ahalmenak baino ez), eta gainera, ez duelako gizatalde nazionalen interesak oro har defendatzeko aukerarik ematen. Europako Auzitegietara joateko aukera ere mugaturik du.

Horiek horrela, legegintza ahalmenak zituzten hainbat lurralde-erakunde bildu ziren eta 1997an CALRE (Europako Erregioetako Legebiltzarren Konferentzia) sortu zuten, lurralde-erakunde horiek Europako bateratze-prozesuan dituzten interesak eta aldarrikapenak hobeto defendatu eta jakinarazteko. Aldarrikapen horiek Milaneko Adierazpenean (2004) bildu zituzten eta horrela labur daitezke:

- Ahalmen legegilea duten erregioek Europan berezko aitortpena izatea eskatzen dute, hain zuzen, Europar Batasuneko antolaketaren barruan eta bere erakundeetan.
- Europar Batasunak gairen baten inguruan legeak egin nahi dituenean, lehendabizi egiaztatu behar izaten du estatuen ekintzaren bidez Europar Batasunak lortu nahi dituen xedeak lor ezin daitezkeela. Honi *printzipio ordezkatzaillea* (edo *subsidiaritate* printzipioa) esaten zaio Europako zuzenbidean. Bada, legegintza ahalmena duten erregioetako legebiltzarrek eskatzen dute beraiek izatea —eta ez estatuak— printzipio hori betetzen den ala ez kontrolatzen dutenak (printzipio horren hasierako kontrola egitea, alegia). Printzipio hori betetzen ez

den kasuetan, halaber, Europar Batasunaren Justizia Auzitegiaren aurreko salaketa egiteko ahalmena Erregioen Batzordeak edukitzea eskatzen dute.

Aurreko guztiaren ondorioz ikus daiteke Europar Batasuneko araubideak ezartzen dituen printzipioak ez daudela gutxietsitako gizatalde nazionalen estatu berezi bat aitortzearen aurka, ezta horren bidez gizatalde horiei beren etorkizunaz erabakitzeko ahalmena aitortzearen aurka ere, beti ere ahalmen hori modu baketsuan eta bide demokratikoetatik egikaritzen bada. Alabaina, estatu kide batzuk saiatzen ari dira gizatalde nazionalentzako babes estatuaren gaur eguneko muga aldaezintasunean²⁸ eta estatuaren lurraldetasunaren banaezintasunaren barruan mugatzen, eta hala, gizatalde nazional gutxietsi horiek autogobernu handiagoa lortzeko edo berezko estatua sortzeko dituzten aldarrikapenak ahuldu eta isilarazi nahi dituzte Europar Batasunaren barruan. Gross Espiellek defendatzen duen estatuaren lurralde osotasunaren inguruko interpretazioak lagun dezake aldarrikapen horiek printzipio demokratikoen ildotik bideratzen eta interpretazio motz horri aurre egiten.

e) Europako Kontseiluaren babes-sistema

Europako Kontseilua Bigarren Mundu Gerraren ostean sortu zen, 1949an. Gaur egun, Europako 46 estatuk osatzen dute Europako Kontseilua.

1950ean Erroman Giza Eskubide eta Oinarritzko Askatasunei buruzko Europako Kontseiluko Adierazpena sinatu zen —itun horri Giza Eskubideen Europako Hitzarmena ere deitzen zaio—. Europan itun hori izan zen giza eskubideak babesteko onartu zen estatuez gaindikoa lehen tresna juridikoa.

Giza Eskubideen Europako Hitzarmenaren osagarri gisa, 1959ko irailaren 18an Estrasburgon Giza Eskubideen Europako Auzitegia sortu zen, eta bere zeregina zera da: estatu sinatzaileei hitzarmen horrek jasotzen dituen giza eskubideak errespetaraztea.

Europako Kontseiluaren baitan, halaber, Udal eta Erregioen Agintarien Konferentzia Iraunkorra sortu zen 1957an. 1994az geroztik, Udal eta Erregioen Agintarien Biltzarra (CPLRE) deitzen zaio. Biltzar horretan udal eta erregioetako ordezkari politikoak biltzen dira.

Europako Kontseiluak bi lege-tresna interesgarri onartu ditu gutxietsitako gizatalde nazionalen babeserako: Gutxiengo Nazionalen babeserako Hitzarmen Markoa (1995) eta Erregioen Hizkuntzen eta Hizkuntza Gutxietsien aldeko Europako Karta (1992). Euskal Herriari dagokionez, aipagarria da Espainiak hitzarmen biak dituela sinatuta eta berretsita, eta Frantziak, aldiz, 1992koa du soilik sinatuta, baina berretsi gabe. 1995ekoari buruz, Frantziak ez du onartzen bere baitan gutxiengo nazionalik dagoenik, eta horretan oinarriturik ez du sinatu.

Artikulu honetan lehenengo hitzarmenari erreparatuko diogu bereziki, gutxiengo nazionalen babesekoari alegia, eta horretatik honako alderdi hauek iruditzen zaizkigu azpimarragarriak:

- Hitzarmen Marko horrek eskaintzen duen babesa giza eskubide eta oinarrizko eskubideen babesaren garapen gisa azaltzen da. Era berean, European egonkortasuna, segurtasun demokratikoa eta bakea lortzeko bide gisa.
- Estatu sinatzaileek onartzen dute beren baitan gutxiengo nazionalak badirela, eta haiek babesteko konpromisoa hartzen dute. Azpimarragarria da, Euskal Herriari dagokionez, Espainiako Estatua sinatzaileen artean agertzen dela, ez ordea Frantziako Estatua.
- Aniztasun kulturala gizarte bakoitzarentzat elementu aberasgarria dela aitortzen da.
- Hitzarmen Marko horretan ez dira eskubide kolektiboak edo gizataldearen eskubideak aitortzen, baina bai, ordea, gizatalde nazional horien herritarren eskubideak. Berdintasun eta bereizkeriarik ezaren kontzeptuetatik abiatzen da, eta gizataldeetako herritarren aldeko ekintza positiboak egiteko bidea zabalik uzten du.

- Hitzarmen Markoak estatu sinatzaileei betebeharrak ezartzen dizkie, eta zeharka obligazio horiek gutxiengo nazionaletako herrikideen eskubide bihurtzen dira.
- Aitortzen dituen eskubideak, laburki, honela sailka daitezke:
  - a) Berezko kulturak babesteko xedea duten eskubideak, *berezko nortasunaren ezaugarriak babesteko* direnak, hala nola, erlijioa, hizkuntza, ohiturak eta kultur ondarea.
  - b) Gutxietsitako gizatalde nazionaletako kideek berezko kulturaren, gizartean eta ekonomian *parte hartzea ahalbidetu* nahi duten eskubideak, eta baita eragiten dieten gaietan parte hartzeko eskubideak ere. Eskubide horien artean bereziki aipagarria da, hainbat estatutan zatiturik dauden gizatalde nazionalen kasuetarako, estatu sinatzaileek hitz ematen dutela gutxiengo nazionaletako herritarrei ez dietela oztoporik jarriko estatuen mugez gaindiko harremanak izateko eta haien artean lankidetzan aritzeko.
- Babes sistema horri ezarri zaizkion mugak, Hitzarmen Marko horren arabera, bi dira: lehena, estatuen araubide konstituzionalak (hots, estatuetako konstituzioak eta gainontzeko legeria), eta, bigarrena, estatuen lurralde-osotasuna; estatuaren baitan dauden beste gizatalde nazionaletako herritarren giza eskubideak eta oinarritzko askatasunak izango dira orobat babes sistema horren muga.

Ikus daitekeenez, orain arte, gutxietsitako gizatalde nazionalen babesak Europan ere —nazioartean bezala— hasierako urrats batzuk baino ez ditu egin, baina oraindik ez dago sistema oso bat eraturik.

Beste urrats bat 2006ko *otsailean egin da, Europako Kontseiluko Biltzar Parlamentarioak «nazio» kontzeptuaren inguruko gomendio batzuk* onartu dituenean.

2001ean Hungariako Estatuak lege bat onartu zuen Errumanian bizi diren bere herrikideak babesteko. Lege hura Errumaniak Europako Kontseiluan salatu zuen, bere lurral-

dean eragina zuelako. Europako Kontseiluak auzi hori erabakitzeke lan-talde bat izendatu zuen, eta horrek bere lana 2005eko abenduan eman zuen argitara.

Lan talde horren ikerketa-lana aztertu ondoren, Europako Kontseiluko Biltzar Parlamentarioko osoko bilkurak «nazio» kontzeptuari buruzko gomendio batzuk onartu ditu (1735/2006 erreferentzia du). Hamasei gomendio dira guztira. Hona pasarteetako batzuk:

Asmoa: Nazio kontzeptuak XXI. mendeko Europan gutxiengo nazionaleri eta euren eskubideei buruzko auziari aurre egiten lagun dezakeen eta nola aztertu du Biltzarrak: kontzeptua berriro pentsatu, modernizatu, egokitu [...].

Definitu ezina: Legeen inguruko gaien eta giza-eskubideen batzordeak [...] ondorioztatu du zaila dela, ezinezkoa ez esatearren, nazio kontzeptuari buruzko definizio bateratua hitzartzea.

Bi ikuspegi: Biltzarra jabetzen da nazio kontzeptuak estatuaren eta pertsona fisikoaren arteko nolabaiteko kontratuzko harremana adierazten duela herritartasuna esan nahi duenean, eta errealitate kulturala (faktore kulturala edo estatus kulturala), berriz, erkidego etniko-kulturala esan nahi duenean; hala, pertsona fisikoak erkidego batekin duen harreman libre eta aldebakarrekoa da errealitate horren oinarria, eta erkidego horretako kideen arteko harremanak baino ez ditu hartzen bere baitan.

Gutxiengo nazionalak: Aldi berean estatu eta nazio zibiko bereko eta bestelako nazio kultural bateko kide diren herritar taldeak bizi dira Europako Kontseiluko ia estatu guztietan.

Lege estatusa: Biltzarrak ikusi du, era berean, babes kolektiboa behar dutela gutxiengo nazionalak, eta gutxiengo horrietako kideek ahalmena izan behar dutela legezko subjektu gisa jarduteko, bai gizabanako gisa eta bai legezko nortasundun entitateetan elkartuta ere [...]. Eskubideen aitortza eta babesa nazio-estatu bakoitzaren barruan ez ezik maila transnasionalean ere antolatu behar da.

Naziotasuna definitzeko askatasuna: Biltzarra sinetsita dago Europako gizabanako guztiei norbere nazio kulturalako kide gisa definitzeko aukera ematea beharrezkoa dela, zein herrialdeetako edo zein nazio zibikoko herritar diren kontuan hartu gabe [...]. Garrantzitsua da, ikuspegi politikotik eta legezkotik, estatuaren eta gutxiengo nazionalen arteko harremanen auziari modu toleranteago batean aurre egitea, gizabanako guztiek kide sentitzen diren nazio kide izate-

ko eskubidea izan dezaten, bai herritartasun arloan, bai eta hizkuntzaren, kulturaren eta tradizioen arloan ere.²⁹

Gomendio horiek zabal dezaketen bideari tentuz jarraitu beharko diogu. Momentuz, hiru ondorio atera daitezke:

- Bi nazio kontzeptu daude eta bien artean lehia egon daiteke hainbat kasutan. Lehia hori printzipio demokratikoen bidez bideratu beharko da, eta kontzeptu bat ezin izango da bestearen gainean ezarri besterik gabe. Horiek horrela, nazio zibikoaren baitan nazio kulturalak dauden kasuetan, nazio kulturalaren estatus juridikoa aldatzeko behar besteko adostasuna lortuko balitz, nazio zibikoak ezin izango lituzke prozesu demokratiko horiek ukatu ezta zapaldu ere. Hori egin beharrean, gatazka horiek bideratzeko printzipio demokratikoetara jo beharko luke.
- Nazio zibikoaren barruan dauden nazio kulturalak babestu behar dira, bai naziokide gisa herritarraren eskubide indibidualetan, bai gizatalde gisa nazioaren eskubide kolektiboetan.
- Legezkoa da estatu batek lege bidez bere mugetatik at bizi diren herrikideak babesteko arauak onartzea.

Europako Kontseiluko Biltzar Parlamentarioak, ildo berdinari jarraiki, 2007an beste gomendio garrantzitsu bat eman du: *Europaren Eskualde-eraketaren inguruko 2007ko 1811 gomendioa*. Agiri horretan esaten da Europako Kontseilua beti egon dela Eskualdeen Europaren alde, eta Europako estatuetako gizatalde nazionalen arteko gatazkek bide demokratikoen bidez konpondu behar direla, estatuen izaera demokratikoak horretara behartzen baitie. Hori horrela, hauteskundeak, erreferendumak, konstituzio eta erakunde aldaketak edota erakunde berriak sortzearen bidetik jotzeko eskatzen die, beti ere «herritarren parte hartzea oinarri hartuta, herritarrei baitagokie azken batean erabakitzea».

Hala ere, Europako Kontseiluan lan ildo honi hasiera baino ez zaio eman; izan ere, lehenengo urrats horiek garatzeko oraindik lan handia egin behar da eta ziurrenik hori ez

da lan erraza izango. Horren adibidea da, hain zuzen, Bilzar Parlamentarioak gomendioak onartu bai, baina horiek garatzeko protokoloa egiteari uko egin diola momentuz.

Orain arte, azaldu dugu —laburki bada ere— gaur egun gutxietsitako gizatalde nazionalen babesaren inguruan lege esparruan zer dagoen, babes hori noraino heldu den, alegia. Hurrengo atalean, ordea, gure asmoa da nazio aniztasunaren gaiaren aurrean adituek plazaratu dituzten zenbait irtenbide biltzea, beti ere irtenbide horiek ikuspegi demokratikoetan oinarritu badira eta gizatalde horien arteko bizikidetza lortzeko xedearekin plazaratu badira.

Nazio aniztasunaren kudeaketa

Gutxietsitako gizatalde nazionalen babes eta horien heritarrena noraino heldu den azterturik, hauxe ondoriozta daiteke Rafael Calduch Cerveraren iritziz (Calduch Cervera 1998): estaturik gabeko nazioen eta gutxiengoaren eskubi-deen gaiak «oraindik konpontzeke dagoen Europako arazo garrantzitsu bat izaten jarraitzen du» (mundu mailako arazoa gaineratuko nuke nik).

Gauzak horrela, hainbat ordezkari politikok —nazio anitzetako estatueta gehiengo den kolektibitate nazionalaren ordezkariak izan ohi direnak— ukatu egiten dute dena delako estatuaren baitan babestu beharreko gizatalde nazionalak badaudenik, eta horren ondorioz ez dute beharrik ikusten estatu mailako edo estatuez gaindiko babes sistemarik eratzeko³⁰. Badira, bestalde, nazio anitzetako estatu horietako beste hainbat ordezkari politiko estatuaren baitan nortasun berezia duten gizataldeak badirela diotenak, baina bat datoz gaur egun dagoen babes sistemarekin. Aldiz, gutxietsitako gizatalde nazionaletako herrikideak, hau da, babes eskatzen dutenak, hain zuzen, ez daude guztiz konforme dagoen babes sistemarekin, bai estatu mailakoekin bai estatuez gaindikoekin —Europar Batasunekoak eta Nazio Batuetakoak, baita bat—. Horrenbestez, gaur egun dagoen babes sistema

ahul hori osatzea eta garatzea eskatzen dute³¹, eta, halaber, sistema horrentzako berme eraginkorrek ezartzea.

Nazio anitzeko estatuetan gutxiengo nazionalak badirela onartzen dutenen artean, bi aditu talde bereiz daitezke: abertzaletasun konstituzionalaren aldekoak eta komunitaristak. Artikulu honetan ezinezkoa da idazle talde horien doktrina zehazki eta modu sistematikoan ematea, baina pentsaera bakoitzeko ideia nagusi batzuk zirriborratzen saiatu nahi nuke:

a) Abertzaletasun konstituzionalaren aldeko autoreak

Teoria hau defendatzen dutenek onartzen dute estatu nazional batzuetan berezko hainbat nortasun bizi direla elkarrekin. Berezko nortasun horien defentsa giza eskubide indibidualen bidetik babestea proposatzen dute, eta ez dira gizatalde horiei eskubide kolektiboak aitortzearen aldekoak. Horien artean, Jürgen Habermas edota Juan José Solozábal aipa daitezke besteren artean.

Beraz, autore hauek Habermasen³² pentsaeraren inguruan antolatu dute beren hitzaldia. Habermasek uste du estatu demokratikoak sortzeko oinarriak ez duela zertan «nazio aurrepolitikoa» edo «nazio etnikoa» izan behar, eta hori gabe, «abertzaletasun konstituzionala» izan daitekeela hainbat kasutan estatua sortzeko behar den zilegitasuna.

Abertzaletasun konstituzionalaren bidez autore hauek defendatzen dute estatua eratzeko ez duela nahitaez justifikazio nazionalistarik egon behar, alegia ez zaiola zertan estatu bat nortasun bakar bati egokitu behar. Are gehiago, haientzat batzuetan justifikazio nazionalistak gehiegikeriak ekar litza-keenez (Bigarren Mundu Gerran Alemanian gertatu zen bezala), prozedura demokratikoaren bitartezko adostasunaren bidea hobesten dute estatuak sortzeko justifikazio gisa. Horretan oinarriturik, autodeterminazio eskubidearen eta eskubide kolektiboen aurka azaltzen dira.

Solozábalek horrela laburtzen du autore hauen iritzia arlo honetan:

Habermas reclama la inclusión de la diferencia, pero preferirá en conjunto, como factor de legitimación antes el patriotismo constitucional que el identitarismo nacionalista (Solozábal 2001).

Ildo horri jarraituz, Solozábalentzat *demos*-en identifikazioa gairak dagoen arazo bat da; bere ustez, estatu bat demokratikoa izateko ez da beharrezkoa *demos* bat izatea, baizik eta demokraziako prozedura bati jarraitzea estatu bihurtzeko prozesuan. Bere ustez, autodeterminazio eskubidea erabiltzea zilegi da soilik «gutxiengo zapalduen» kasuetan, hau da, estatuak demokratikoak ez direnean; eta hala ere, haren ustez, autodeterminazioaren eskubidea ez litzateke demokrazia kontzeptuaren ondorio zuzen bat.

Habermasek zenbait «nortasun kolektibo» existitzen direla onartzen du eta estatuen politikak «berezitasunekin sentikor» izan behar dutela defenditzen du, baina berezitasun horien babesa, bere ustez, gizabanakoen eskubideen bidez bermatu behar dira, hau da, gizataldeko kideei eskubideak aitortuz. Orobat, berezko nortasun kolektibo horiek ez dute, bere iritziz, estatu bat eratzeko justifikazioa izan behar.

b) Autore komunitaristak

Autore hauen iritziz, nazio anitzez osaturiko estatuetan nazio bakoitzari autodeterminazio eskubidea egikaritzeko ahalmena onartu behar zaio, eta nazio bakoitzak, gainera, eduki beharko luke bere eraikuntza nazionalari ekiteko ahalmena. Gutxietsitako gizatalde nazionalen babesa bi elementu horien gainean eratzea proposatzen dute.

Idazle hauek, bada, lehen taldeko pentsalarien proposamenak gutxietsitako gizatalde nazionalak herritarrengan sortzen duen ezinegona jasotzen jakin dute.

XX. mendeko azken hamarkadetatik hona soziologia juridikoaren alorrean kultur aniztasunari buruzko zenbait lan argitaratzen hasi dira, bereziki estatu barruko nazio aniztasuna kudeatzeari buruzko printzipio eta ereduak aztertzen dituztenak. Aipagarriak dira pentsalari horien artean Will Kymlicka, Michael Keating, Wayne Norman, Ferran Requejo...

Aditu horiek honako ideia hau dute abiapuntutzat: gutxietatik gizatalde nazionalen eskubideak eta beren herritarrenak babesteko sistema eraginkor bat sortzea printzipio demokratikoaren eskakizun demokratikoa da estatu baten baitan hainbat nazio-nortasun elkarrekin bizi direnean, alegia nazio anitzeko estatuetan.

Zentzu horretan, Kymlickak, Taylor eta Raz-en ildotik, honako hau adierazten du:

los derechos de las minorías complementan, más que disminuyen, la libertad individual y la igualdad, al mismo tiempo que ayudan a satisfacer unas necesidades que de otra forma quedarían insatisfechas en un Estado que se aferrase rigidamente a la neutralidad etnocultural (Kymlicka 2002).

Gorago ikusi dugunez, gainera, nazioarteko zuzenbideak kultur aniztasuna eta nortasuna babestu beharreko balioztat jotzen ditu.

Requejok ildo beretik jotzen du:

En una sociedad plural, los valores universalistas forman parte de las identidades de los individuos particulares. Y, en paralelo, los valores culturales particulares influyen, igualmente, en el mismo concepto de dignidad individual (y de autoestima) (Requejo 2002a).

Bere ustez, nortasun teorikoaren ikuspegitik «giza duintasun» kontzeptuaren baitan «nortasunen arteko ezberdintasunak» sartu beharko lirateke.

Keatingek, bere aldetik, adierazten du esperientziak honako hau erakutsi duela:

la descentralización no soluciona todos los problemas y en el caso de las sociedades divididas es posible que sea necesaria una soberanía y descentralización más compartida con las comunidades culturales (Keating 2002).

Enric Fossas-ek honako ideiaz ohartarazten digu:

una sociedad plurinacional puede requerir una regulación y una interpretación de los derechos que tenga en cuenta las diferencias culturales (Fossas 2002).

Zentzu horretan, agintearen asimetria defendatzen du, edo bestela esanda, estatuaren baitan dauden nazio guztiek ez

dutela aginte maila bera izan behar; izan ere, batzuek agian beste batzuek baino aginte maila gutxiago nahi dute, eta horrek ezin lezake baldintzatu aginte handiagoa nahi duena.

Kymlickak argi eta garbi adierazten du gaur egun demokratikotzat eta liberaltzat jotzen ditugun estatuak ez direla, eta historian zehar ere ez direla izan, etnikoki eta kulturalki guztiz neutralak (Kymlicka 2002). Oso bestela, beti nortasun nazional bat hautatu dute, besteak desagerrarazten saiatuz³³. Requejok ere bide beretik jotzen du:

Y hoy también sabemos que el estatalismo inherente a dichas teorías es una característica que difícilmente puede ser «neutral» en relación al pluralismo de raíz cultural y nacional en la concreción institucional de las democracias (Requejo 2002a).

Hain zuzen, egoerak honek, Kymlickaren ustez, eragin du gutxietsitako gizatalde nazionalek *babes-estatutu berezi bat* eskatzea, autogobernu maila handiagoa eskatzeko ez ezik, nazio gisako aitortpena izateko ere. Fossasek ere ideia horri eusten dio:

Su reivindicación básica no consiste en defender que la comunidad política es culturalmente plural sino en afirmar que existe más de una comunidad política, y que cada una de ellas dispone del derecho a autogobernarse (Fossas 2002).

Idazle horien guztien iritziz, nazio anitzeko estatuetan demokrazian sakontzeko modu bat hauxe litzateke: bere baitan dauden gizatalde nazional guztiei —gehiengoa denari zein gutxiengoari— beren nazio eraikuntza prozesuari ekiteko eskubidea aitortzea³⁴. Kymlickak eskuarki zera adierazten du:

en igualdad de circunstancias, las minorías nacionales deberían tener a su disposición los mismos instrumentos de nation-building que la nación mayoritaria, y con las mismas limitaciones liberales (Kymlicka 2002).

Nolanahi ere, idazle hauen iritziz, nazio-eraikuntzen prozesuek giza eskubideen ikuspegitik zenbait muga dute. Muga horien artean honako hauek aipatzen dituzte: horrelako prozesuek ezin dute garbiketa etnikoa ekarri eta ezin diote jendeari bere hiritartasunaz gabetu, ezta giza eskubideak bortxa-

tu ere. Beste muga bat honako hau litzateke: nazio-erakuntzari ekin nahi dion edozein talde nazionalak errespetatu behar du beste nazioek beren erakunde nazionalak eratzeko eta babesteko duten eskubidea.

Nazio-erakuntzako prozesu horiek ez dute zertan berdinak izan behar martxan jartzen diren tokietan; izan ere, nazio anitzen kudeaketarako eredu honek jarduteko aukerak ematen dizkie gizatalde nazional guztiei —hain zuzen, estatuan gehiengoa den gizatalde nazionalak dituen aukera berdina—. Hortaz, eredu honen bidez gizatalde nazional bakoitzak bere errealitateari hobeto egokitzen zaion sistema aukeratu ahal izango du. Batzuek, horrenbestez, estatuan jarraitzea erabaki dezakete estatu horrekin adosten duten autogobernu maila izanik. Beste batzuek, ordea, nahiago izango dute estatu independentea sortu, Quebecen kasurako, eta horretarako beharrezkoak diren pausoak ematen hasiko dira...

Estatu berria sortzearen aldeko hautuari buruz, Normanek nazio anitzeko estatuetakoa konstituzioetan aukera hori berriaz azaldu behar dela defendatzen du, eta gainera zuzenbide estatu batean aukera hori nola erabili beharko litzatekeen arautu behar dela ere bai (zein kasutan den zilegia erabiltzea, zein baldintzatan, zein prozedurari jarraitu behar zaion...) (Norman 2002)³⁵. Requejok ere ildo beretik jotzen du: konstituzioek gizataldeen nortasun etikoak (demoi nazionalak deitu izan direnak) garatzeko markoa eta prozesua jaso beharko lukete.

Autore hauentzat historiako garai berri baten hasieran gaudela giza harremanen arautzeari dagokionez; jadanik ez da nahikoa gizakiari bere eskubide zibil eta politikoak bermatzea gizabanako gisa, hori ez ezik gizabanakoaren ikuspegi hori gizakiaren alderdi sozialarekin ere uztartu behar da. Horrela baino ez da lortuko, haien iritziz, kultur eta nazio aniztasunaren gai korapilatsuari erantzun egokiak ematen hastea.

Keatingek, zentzu horretan, honela dio:

En definitiva, estamos en el umbral de una época de soberanía difusa y gobierno complejo en la cual algunas minorías

territoriales pueden invocar el principio de nacionalidad, adaptado a la era global, para reivindicar el autogobierno y construir sistemas de acción tanto en la sociedad civil como en el Estado (Keating 2002).

Requejok horrela adierazten du ideia hori:

Obviamente, no es cuestión de ignorar estos conflictos, sino de institucionalizar los mecanismos constitucionales para resolverlos de modo parecido a como se establecen en el caso de colisión entre derechos individuales (Requejo 2002a).

Azterketa labur honen ondoren, irakurleak pentsa lezake autore talde bien arteko tesiak elkarren aurkakoak direla. Baina badira, nire ustez, talde bietako autoreek onar litzaketan ideia batzuk.

Habermasek ez du ukatzen berezko nortasuna duten gizataldeek zilegitasunik dutenik estatu bat sortzeko. Berak, ordea, estatuak sortzeko justifikazio nazionalistari (nazio bakoitzari estatu bat dagokio) beste bat gaineratzen dio: «abertzaletasun konstituzionala» deitzen diona, alegia. Hori bai, azken justifikazio hori zenbait kasutan justifikazio nazionalistaren gaineratik hobesten du, hain zuzen ere giza eskubide indibidualen urraketa saihesteko. Xede horrekin proposatzen du nazio anitzez osaturiko estatuetan adostasuna lortzea estatua adostasun horretan oinarritzeko. Norberaren nortasunaren gaineratik estatua lortzeko adostasunari deitzen dio «abertzaletasun konstituzionala».

Habermasen proposamenak, beraz, ez dio uko egiten gizatalde nazional batek demokratikoki eta bide baketsuen bidez estatu bat sortzeari, herritarren gehiengoak hala egin nahi badu. Hala ere, bere ustez, nortasun ezberdinen arteko adostasuna lortzea batzuetan hobe izan daiteke, eta nahiz eta estatuak nortasun bakar batean oinarriturik ez egon, estatua oinarritzeko nazioen arteko adostasuna (abertzaletasun konstituzionala) nazionalitatearen justifikazioa bezain zilegi dela pentsatzen du. Habermasen aukerak, hala ere, gizatalde nazionalitateko herritarren adostasuna eskatzen du, beste gizatalde nazionalekin batera estatu bat sortzeko. Horrenbes-

tez, ondoriozta daiteke gizatalde nazionalako herritarrei galdetu behar zaiela aukera horrekin ados dauden ala ez.

Laburbilduz, konstituzio mailako arauetan (estatu kideenean eta Europakoan) gizatalde nazionaleri (gehiengoak direnei nahiz gutxietsiak daudenei) beren nazio-erakuntza egiteko eskubidea aitortzea izan daiteke berezko nortasun horiekin errespetuz jokatzeko bidea, eta horren bidez aukera izango lukete demokratikoki zera erabakitzeko: beste nazio-nortasunekin estatua osatu nahi duten (Habermasen teorietan bat etorriz), ala haien egokiago deritzoten berezko estatua sortzeari (nazionalismo printzipioari jarraituz). Eskubide horren bidez, hortaz, bideratu daitezke historian zehar gizatalde nazional gutxietsiek pairatu dituzten inposizioak.

Gorago aipatu denez, gutxiengoan gizatalde nazionalak eduki beharko luketen muga nagusia giza eskubide unibertsalek izan beharko lukete, eta horrek ez luke arazorik sortu behar lan honetan defendatu dudana nazio-erakuntzaren prozesuarekin. Estatuaren lurraldetasuna eta subiranotasuna ezin dira herritarren eskaera demokratikoentzat muga izan. Europako Kontseiluko giza eskubideen aldeko lanak ez doaz bide horretatik; aitzitik, berezko nortasunak babestearen alde azaltzen ari da.

Bukatzeko, 2006ko Europako Kontseiluko Biltzar Parlamentarioaren 1735 gomendioaren pasarte interesgarri bat ekarri nahi nuke hona: «nazio kultural bat legezko subjektua bihurtzen da (ikus nazioarteko legeria) soilik estatu gisa antolatzea erabakitzen duenean eta nazioartean aitortua bada»³⁶. Horrenbestez, Europako Kontseiluak aitortzen badu nazio kultural bateko herritarrek estatu bat izatea erabaki dezaketela, legeriak (bai nazioartekoak bai estatuetakoak) prozedura demokratikoren bat jaso beharko du zilegizko helburu hori gauzatu ahal izateko.

Euskaldunon nahia errespetarazteko bide demokratikoak ez zaizkigu eginak emango, guk geuk auzolanaren bidez horiek sortuz joan beharko dugu.¶

1. Kanadan, nolanahi ere, *nation-building* tresna aldarrikatu dute bai nazio zibikoa egituratu eta sendotu nahi dutenek, hau da, Kanadako Estatu sendotzeko, bai Quebecen independentzia eskatzen dutenek.
2. Soziologiako ikertzaile horiek (*komunitaristak* deitutakoek) estatu liberal deitzen diete Nazio Batuen Karta sinatu dutenei, hau da, Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsalarekin bat egin dutenei. Eredu komunitarista hiru ikuspegitatik da liberala: filosofia liberalaren kontzeptu batzuk abiapuntu egokitzen ditu (askatasuna, berdintasuna, eskubideak, justizia banatzailea...); estatu liberalen erakundeak ez ditu desagerrarazi nahi iraultzaren bidez, aitzitik hainbat gizatalderen jardura politikoaren ondorio direla uste du, nahiz eta justizia banatzailearen ikuspegitik hobetu behar direla defendatu; justizia orokorraren eta justizia banatzailearen artean bereizten dute...
3. Jürgen Habermasek gogorarazten digunez: «El tipo de Estado que surgió de las Revoluciones francesa y americana se ha impuesto en todo el mundo. No todos los Estados-nación han sido o son democráticos, es decir, constituidos según los principios de una asociación de ciudadanos libres e iguales que se gobiernan a sí mismos. Pero siempre que se han dado democracias de corte occidental éstas han adoptado la forma de Estado-nación» (Habermas 2000).
4. Horren adibide dira, esaterako, Kataluniako eta Euskal Autonomia Erkidegoko Autonomia Estatutuak aldatzeko lege-proposamenak; Kataluniaren erabakitze eskubidearen alde sortu den herri-ekimena; Nazio Eztabaidagunea; Udalbiltza/Udalbide...
5. Nazionalismoaren garapena aztertzeke Calduch Cervera (1998) erabili dut.
6. Tomas Urzainqui Euskal Herrikoari dagokionez adierazten duenez, Euskal Herriak berezko estatua izan zuen, Nafarroako Erresumako Estatu alegia, eta, hain zuzen, Gaztelako Erresumak eta Frantziakoak Europako mapatik desagerrarazi zuten konkistaren bidez eta zilegi ez ziren bideen bidez (Urzainqui 2005).
7. Barcina Fernández (1996) lanari jarraitu diot.
8. Horren adibide gisa, Madrilgo Diputatuen Kongresuan Kataluniako Estatutuaren erreformari buruz 2006an egindako eztabaida aipa daiteke.
9. Europako Kontseiluaren baitan gutxiengoak babesteko Itun Markoa onartu zen 1995eko otsailaren 2an. Itun horretan onartu zen gutxiengo nazionalak babestu behar direla eta aniztasun kulturalak gizarteak aberasten dituela.
 Ildo beretik, Unescok Aniztasun Kulturalari buruzko Adierazpen Unibertsala onartu zuen 2001ean. Adierazpen horretan, «gizadiaren aniztasun kultural erkidea» aldarrikatzen da eta honako hau jasotzen da: «Pluraltasun kulturala da aniztasun kulturalaren errealitateari testuinguru demokratiko batean eman beharreko erantzun politikoa». Orobat, garapen faktorea dela aitortzen du.
10. Estatuak eskaintzen duten babesa askoz kasuistika handiagokoa da, eta lan honetan ikuspegi orokorragoa eman nahi dugunez, ez zaigu hainbeste interesatzen. Hortaz ez dut lan honetan aztertuko.
11. Autodeterminazio eskubideak itun horretan duen kokapenaren garrantzia azpimarratuta azaltzen da Nazio Batuen Giza Eskubideen Batzorde-

- ko 12. oharrean (1984ko 21. batzarrean): «Es un derecho de especial importancia, y su ejercicio es una condición esencial para la eficaz garantía y observancia de los derechos humanos individuales y para la promoción y fortalecimiento de esos derechos. Por esta razón, los Estados han enunciado el derecho de libre determinación en una disposición de derecho positivo en ambos Pactos e incluido en dicha disposición como artículo 1, separado de todos los demás derechos reconocidos en dichos instrumentos y anterior a los mismos» (Ezeizabarrena 2004).
12. Solozábal jarrera horren alde agertzen da. Idazle honek, kolonia ziren lurraldeen 1960ko independentzia aldarrikatzeko, Nazio Batuen Adierazpena aipatzen du, autodeterminazio eskubidearen egikaritzearen adibide gisa, eta adibide horretara mugatu nahian honako hau adierazten du: «el derecho de autodeterminación corresponde a una colonia o a una minoría excluida 'ex ante', esto es, jurídica o expresamente, del gobierno; pero no por tanto a los pueblos o minorías territorializadas que participan o pueden participar en la elección del gobierno del Estado» (Solozábal 2001).
13. Gross Espiell (2003). Gross Espiell Gutxiengoak Babesteko eta Bereizkeriei aurre hartzeko NBEn azpibatzerdeko kontalaria izan zen.
14. Gross Espiellek honetaz ohartarazten digu: «Ni la Carta de las Naciones Unidas (arts. 1.2 y 55), ni los Pactos de Derechos Humanos (art. 1), hacen distinción alguna entre unos pueblos y otros, ni excluyen a ciertos pueblos de la titularidad del derecho a la libre determinación» (Gross Espiell 2003). Eta dio: «La aplicación, particularmente intensa del derecho a la libre determinación durante el llamado 'proceso de descolonización', en especial durante los años sesenta y setenta, es un hecho histórico, que no determina que ese derecho sólo habría existido en ese lapso de tiempo y en esas condiciones».
15. Gross Espiellek zera adierazten du: «son la mejor demostración fáctica de la vigencia general y actual de este derecho y de su posible aplicación futura en los casos en que un pueblo lo invoque y reclame» (Gross Espiell 2003).
16. Definizio hori Gutxiengoak Babesteko eta Bereizkeriari aurre hartzeko NBEn azpibatzerdeko kontalaria zenean egin zuen txosten ezagun batean jaso zuen: «El Derecho a la Libre Determinación. Aplicación de las Resoluciones de las Naciones Unidas» (NBek 1979an argitaratua).
17. Honako beste definizio hau ere jaso zuen: «es [...] una realidad actual, la expresión de la conciencia de un querer vivir colectivo y común en base a elementos que resultan de la tradición y de la historia, de una cultura que se reconoce como propia, de la realidad presente y de la voluntad de seguir constituyendo, en el futuro, esa unidad vital, que se siente formada por elementos propios y diferenciales» (Gross Espiell 2003).
18. Gross Espiellek, bere baieztapena oinarritzeko, Nazio Batuen Batzar Orokorreko honako erabaki hauek aipatzen ditu: 2625 (XXV) eta 2787 (XXVI).
19. Requejok azpimarratzen digu, besteak beste, eskubide indibidualak eta talde-eskubideak bereizteko zailtasunak: «resulta una distinción a menudo borrosa» (Requejo 2002a, 162).

20. Janusz Symonides Unescoko kidearen kritika: «Derechos culturales: una categoría descuidada de derechos humanos» (www.unesco.org/issj/rics/158/symonidesspa.html).
21. Friburgoko Taldeak eskubide kulturaleri buruzko adierazpenaren proposamen bat landu zuen Unescoren baitan. Proposamen horretan, kulturalaren ideia defendatzen da eta bere baitan jasotzen dituen eskubideak zerrendatzen dira, hala nola, nortasun kulturalaren aldekoa, norberaren gizatalde kulturalarekin identifikatzearen aldekoa...
22. Amelia Díaz Pérez de Madriderik horrela dio: «las normas internacionales de protección de minorías no están en condiciones de predeterminedar un resultado: sólo proporcionan fórmulas de gestión de la diversidad cultural, de tal manera que cada Estado, de acuerdo con sus circunstancias particulares, debe procurar el equilibrio entre el interés general, el interés colectivo y el interés particular» (Díaz Pérez de Madrid 2004).
23. Espainiako Estatuak testu hori berretsi egin zuen 2005ean egindako erreferendumaren bidez. Beste estatu kideek, aldiz, ez zuten gauza bera egin: Frantzia eta Holanda. Izan ere, estatu horietan ez baita lortu egindako erreferendumetan behar adinako babesa. Hori dela eta, Europak konstituzio bat izateko asmoa geldituta egon da 2007 arte. 2007an Gobernu arteko Konferentziak Erreformatarako Ituna landu du.
24. Europar Batasunaren goi mailako balio gisa honako hauek aipatzen ditu: *giza duintasuna, askatasuna, berdintasuna, solidaritatea eta demokraziaren eta zuzenbide estatuen printzipioak*.
25. Europar Batasunak *herrien kultur aniztasuna eta berezko ohiturak* errespetatuko dituela aitortzen du, nahiz eta aldi berean estatu kideen nortasun nazionala eta beren herri aginteen antolaketa (estatu zein lurralde edo udal mailakoak) aintzat hartuko dituela adierazi. Horren guztiaren arabera esan daiteke Europar Batasunak kultur aniztasuna errespetatzeko konpromisoa hartu duela, baina konpromiso hori gauzatzeko orduan Europar Batasunak kontuan hartuko duela estatu kide bakoitzaren barneko araubide konstituzionala. Horrenbestez, estatu kide bakoitzak ematen dien onarpen mailaren arabera errespetatuko ditu gutxiengo nazionalak Europar Batasunak. Europako zuzenbidean ideia horri «*autonomia instituzionalaren printzipioa*» esaten zaio, eta Europako bateratze prozesuaren abiapuntu garrantzitsu bat da gaur egun.
26. «Europar Batasunak estatu kideak itunen aurrean berdinak izatea errespetatuko du, eta, *funtsezko egitura politikoari eta konstituzio-egiturari lotuta dagoen estatuen nazio-nortasuna ere, toki- eta eskualde-autonomiari dagokionetan barne*» (Europar Batasunaren Itunaren 3. bis artikulua, 2. atalaren lehen zatia).
27. «Europar Batasunak estatuaren funtsezko egitekoak errespetatuko ditu, eta, bereziki, *estatuaren lurralde-osotasuna bermatzea*, ordena publikoa jagotea eta segurtasun nazionala zaintzea xede dutenak. Segurtasun nazionalak estatu kideen ardura eskusiboa izaten jarraituko du» (Europar Batasunaren Itunaren 3. bis artikulua, 2. atalaren bigarren zatia).
28. Lurralde-osotasunaren printzipio hori Espainiak, esaterako, Gibraltarren kasuan malgutasunez aplikatzea eskatzen badu ere, bere barruko herriei

- dagokienez zorroztasuna eskatzen du. Kontraesan garbi horrek adierazten du printzipio hori ez dela inolako muga sakratua, eta badagoela modua malgutasunez eta zabaltasunez aplikatzeko, Gross Espiellen interpretazioaren ildotik.
29. *Berria*-k argitaratuko albistea izan da hemen dagoen dagoenean jaso dudana (2006-03-02).
  30. Frantzia da horren adibide garbia.
  31. Keatingek zentzu horretan honako hau adierazten du: «Las relaciones entre territorio, identidad e instituciones se están transformando. Esto ofrece oportunidades para la construcción de nuevos sistemas de regulación social y de acción colectiva tanto por debajo como por encima de los Estados. Pero estos sistemas toman formas distintas. Una de ellas es la de los nacionalismos minoritarios que se han revitalizado en aquellos territorios donde existe un sentido histórico de identidad, un legado institucional y un liderazgo político capaz de crear un sistema nuevo» (Keating 2002).
  32. Beste batzuen artean iritzi honetakoa Solozábal izan daiteke: «de manera que lo que justifique el poder no sea su relación con una comunidad prepolítica, de origen o de cultura, sino su correspondencia con un ámbito de participación en discusión abierta y libre» (Solozábal 2001).
  33. Kymlickak honela dio: «la idea de que los Estados liberal-democráticos (o «naciones cívicas») son etnoculturalmente neutrales es manifiestamente falsa, tanto históricamente como conceptualmente».
  34. Kymlickak zera adierazten du: «necesitamos sustituir la idea de un Estado 'etnoculturalmente neutral' con un nuevo modelo de Estado liberal-democrático —que llamo el modelo de *nation-building*» (Kymlicka 2002). Eta bere azalpenaren beste toki batean honako hau irakur daiteke: «Si la mayoría puede involucrarse legítimamente en un proceso de *nation-building*, ¿por qué no las minorías nacionales, en particular aquellas que han sido incorporadas involuntariamente a un Estado de mayores dimensiones?». Requejok horrela azaltzen du ideia hori: «En el caso de realidades plurinacionales, esto significa articular la libertad política de los diferentes *demoi* dentro de las reglas de las democracias liberales [...] constitucionalizar un concepto de *libertad política compleja*» (Requejo 2002a).
  35. Zentzu horretan oso interesgarria da Kanadako Auzitegi Goreneko sententzia ezaguna, Quebec Kanadatik bereizteko eskubidearen ingurukoa. Sententzia horretan esaten denez, araubideak Quebec bereizteko lege-prozedura jasotzea, federalismo demokratikoarekin bat etortzeaz gain, sistema horren beraren eskakizuna da (Normanen lanetik jasota).
  36. Euskarazko itzulpena nirea da. Gaztelaniazko itzulpenak horrela dio: «Una nación en su concepción cultural se convierte en sujeto de ley (ver legislación internacional) sólo si se organiza a sí misma como un estado que es internacionalmente reconocido».

Bibliografía

- Barcina Fernández, Carlos (1996): «Las minorías culturales en Europa: sobre los diversos mecanismos de su protección en Europa», *Revista Vasca de Administración Pública* 46, 9-38.
- Calduch Cervera, Rafael (1998): «Nacionalismos y minorías en Europa», Palentzian 1998ko uztailean *La nueva Europa en los albores del siglo XXI. Conflictos, cooperación, retos y desafíos* Udako Ikastaroetan emandako hitzaldia (www.incipe.org/Naciones%20y%20minorias.pdf).
- Díaz Pérez de Madrid, Amelia (2004): *La protección de las minorías en Derecho internacional*, Universidad de Granada, Granada.
- Ezeizabarrena, Xabier (2004): «Algunas consideraciones sobre el derecho de libre determinación de los Pueblos», *Repertorio Aranzadi del Tribunal Constitucional* 2004/2, 1335-1354.
- Fossas, Enric (2002): «Igualdad y pluralismo nacional», in Requejo 2002b, 71-87.
- Gross Espiell, Héctor (2003): «El derecho a la libre determinación en el documento titulado 'Un nuevo Pacto Político para la Convivencia'. Un enfoque internacional», *Hermes*.
- Habermas, Jürgen (2000): *La constelación posnacional: ensayos políticos*, Paidós, Bartzelona.
- Keating, Michael (2002): «Naciones sin Estado. Nacionalismo Minoritario en la era Global», in Requejo 2002b, 49-66.
- Kymlicka, Will (2002): «El nuevo debate sobre los derechos de las minorías», in Requejo 2002b, 25-45.
- Letamendia, Francisco (1999): *Nacionalidades y Regiones de la Unión Europea*, Fundamentos, Madril.
- Markoff, John (2005): «La problemática histórica de la ciudadanía democrática», *Historia Constitucional* 6 (<http://hc.rederis.es/06/index.html>).
- Norman, Wayne (2002): «Secesión y Democracia (Constitucional)», in Requejo 2002b, 89-104.
- Requejo, Ferran (2002a): «Legitimidad Democrática y Pluralismo Nacional», in Requejo 2002b, 157-168.
- Requejo, Ferran (koord.) (2002b): *Democracia y pluralismo nacional*, Ariel, Bartzelona.
- Solozábal, Juan José (2001): «Los derechos colectivos desde la perspectiva constitucional española», *Cuadernos de derecho público* 12, 79-116.
- Symonides, Janusz: «Derechos culturales: una categoría descuidada de derechos humanos» (www.unesco.org/issj/rics158/symonidesspa.html).
- Urzainqui, Tomas (2005): *Soberanía o subordinación*, Pamiela, Iruñea.